

Relatorio

GALICIA NA SOCIEDADE DA INFORMACIÓN

Inma Tubella e Casadevall

Universitat Oberta de Catalunya

Primeiro de todo quérolle expresar o meu agradecemento ao Consello da Cultura Galega pola amable invitación a participar neste seminario e, se mo permiten, agradecerlle especialmente ao meu colega Domingo Docampo, coordinador do foro con Xosé Carlos Arias, que me ofrecera a oportunidade de estar aquí para falar dun tema que me mantivo intensamente ocupada, e digo isto con cariño, nestes últimos anos.

Italo Calvino escribiu que empezar a pensar nunha conferencia, o mesmo que ocorre cunha novela, é un momento crucial e crítico onde cómpre tomar unha decisión: tes a oportunidade de dicir calquera cousa, de contalo todo e de todas as formas posibles, pero has de escoller un tema e narralo dunha maneira específica.

Foi Calvino quen me veu á mente cando me atopei diante dunha folla en branco intentando organizar as ideas para explicar un proxecto de investigación, o Proxecto Internet Cataluña (PIC), de seis anos de duración, no que interviñeron sesenta investigadores de diferentes disciplinas que traballaron sobre sete grandes temas e xeraron millóns de datos a través de máis de cincuenta e cinco mil enquisas.

Que é o Proxecto Internet Cataluña? Como xa dixen, o PIC é un programa de investigación desenvolvido entre setembro de 2001 e xullo de 2007 polo Internet Interdisciplinary Institute (IN3) da Universitat Oberta de Catalunya (UOC). Está composto por sete proxectos de investigación, todos eles centrados en Cataluña, pero que parten do coñecemento da investigación internacional en cada tema. O obxectivo xeral é coñecer en profundidade a sociedade, a economía, a comunicación e a administración en Cataluña nos inicios da era da información. Aínda que se analizan a difusión e os usos de Internet nos diferentes ámbitos da vida de Cataluña, a referencia a Internet é, en realidade, un punto de entrada para a análise do conxunto dos procesos sociais e organizativos cataláns.

Os sete proxectos que se realizaron son: sobre a sociedade catalá, mediante a enquisa presencial a unha mostra de 3005 persoas representativas da poboación de Cataluña; acerca das empresas, a partir da enquisa presencial realizada en 2038 empresas representativas de Cataluña; verbo das escolas primarias e secundarias, a través de 9876 entrevistas a profesores, administradores e alumnos, dunha mostra de 350 escolas representativas de Cataluña; sobre o sistema de saúde, mediante enquisas feitas por Internet e presenciais ao conxunto dos profesionais do Institut Català de la Salut e do Hospital Clínic de Barcelona, ás organizacións sanitarias onde se desenvolven experiencias piloto de historia clínica compartida en toda Cataluña, aos médicos do Colexio de Médicos de Barcelona, ás enfermeiras e aos farmacéuticos colexiados, ás asociacións de saúde e ás web de saúde de Cataluña; tamén se lles fixeron enquisas por Internet aos estudantes e profesores de todas as universidades públicas de Cataluña e da UOC; realizouse ademais un estudo sobre o cambio tecnolóxico na administración da Generalitat e no Ajuntament de Barcelona; e tamén un estudo a un grupo focalizado sobre a relación entre Internet e os medios de comunicación. Os resultados son públicos e están ao alcance de todo o mundo. Pódense atopar no enderezo: <http://www.uoc.edu/portal/catala/recerca/index.html>.

O PIC, polo menos desde o punto de vista cuantitativo, é un dos proxectos de investigación máis importantes nas ciencias sociais que se fixeron ata o de agora en Cataluña e un dos máis ambiciosos sobre a sociedade da información no ámbito español. O proxecto de investigación *A empresa rede en Cataluña. TIC, produtividade, competitividade, salarios e beneficios na empresa catalá* tivo como obxectivo principal analizar as transformacións da actividade empresarial vinculadas co investimento e a utilización das tecnoloxías da información e a comunicación (TIC). Basicamente, pretendeu constatar que a consolidación dun novo modelo estratéxico, organizativo e de actividade empresarial, vinculado co investimento e o uso das TIC –ou empresa rede–, modifica substancialmente os patróns de comportamento dos resultados empresariais, en especial a produtividade, a competitividade, as retribucións dos traballadores e o beneficio. A comezos do século XXI, a empresa catalá vivía un período de transición, a medio camiño entre a consolidación dun novo tipo de economía, que basea o seu funcionamento no uso intensivo de tecnoloxías dixitais e de coñecemento nun contexto de produción global, e o mantemento das estruturas organizativas e produtivas tradicionais da economía industrial e de servizos.

Entre outros, é oportuno destacar que hai tres elementos que limitan este proceso de transición. En primeiro lugar, o tecido produtivo privado de Cataluña caracterízase por unha actividade empresarial aínda moi centrada en si mesma e pouco aberta cara ao exterior; segundo os datos obtidos, podemos afirmar que menos do 10% (7,8%) das empresas catalás venden fóra de España máis dun terzo da súa produción. En segundo termo, o nivel medio de formación da empresa catalá é, francamente, mellorable. Aínda que o traballo directivo presenta un nivel de estudos maioritariamente universitario (un 53%, fronte a un 38% con estudos secundarios e un 8% con primarios), a formación media dos traballadores non directivos é os estudos secundarios (un 53,7%), mentres que hai un equilibrio entre os que teñen unha formación universitaria (un 21,5%) e primaria (un 22,4%). Ademais, temos constatado que aproximadamente un 20% das empresas catalás seguen programas de formación continua ou a medida, fundamentalmente cunha metodoloxía presencial. Finalmente, e en terceiro lugar, observamos que a empresa catalá está dixitalmente ben equipada, aínda que o grao de penetración dos usos das TIC é, certamente, baixo. Cómpre destacar que case un 91% das empresas catalás teñen conexión a Internet, que un 87,4% dispoñen de correo electrónico, mentres que un 46,1% teñen páxina web. Así e todo, tan só un 21,7% compran por Internet e un 11% venden a través do comercio electrónico. En efecto, e atendendo aos usos que fan das TIC as empresas en cada un dos ámbitos da cadea de valor, podemos concluír que o nivel de usos empresariais das TIC é claramente mellorable. O 71,7% das empresas catalás presentan un uso das TIC baixo. Esta insuficiencia fai que non dispoñan de xefe de ningún sistema tecnolóxico dos ámbitos das operacións –produción e provedores/distribuidores–, marketing e organización e RRHH –básico e complexo–, ou ben só dispoñen dun dos cinco. Verbo dos usos medios, un 24,2% de todas as empresas teñen sistemas para dous ou tres dos cinco ámbitos. Finalmente, o 4,1% das empresas catalás téñenas para catro ou cinco dos elementos de valor mencionados –usos adiantados.

No tocante ao impacto de Internet nas escolas de Cataluña, a nosa principal sorpresa foi comprobar que a inmensa maioría do profesorado e o alumnado de educación primaria e secundaria accede a Internet na súa vida cotiá, mostra interese por esta ferramenta e considera que é importante para a educación. Non obstante, a presenza de Internet nas aulas é moi baixa en comparación co uso

que fan o profesorado e o alumnado fóra dos centros docentes. Este pouco uso de Internet tamén se fai patente nas relacións entre a comunidade educativa, especialmente entre a escola e os pais.

Malia o incremento sostido de dotacións en infraestruturas e hardware –pre-tendíase chegar, a final do curso 2005-2006, a unha *ratio* de 6,43 alumnos por ordenador nos centros públicos–, ata hai ben pouco a meirande parte dos ordenadores con conexión a Internet estaban concentrados nas aulas de informática, ás que os alumnos teñen acceso dun xeito moito máis restrinxido que se os tivesen na súa propia aula. Esta circunstancia foi un dos grandes impedimentos materiais para que se estendese o uso da rede nas escolas.

A frecuencia e a forma en que os alumnos utilizan Internet nas súas aulas depende moito do profesorado e o xeito que ten de integrar estas ferramentas na súa práctica pedagóxica. Internet utilízase sobre todo para preparar a actividade docente e para buscar información relacionada coas diversas materias. Os alumnos utilízana principalmente para facer as tarefas e preparar os traballos escolares, pero a súa presenza nas actividades diarias como ferramenta de colaboración entre profesores e alumnos e para o desenvolvemento de proxectos innovadores é practicamente testemuñal. En definitiva, o profesorado adoita utilizar Internet para manter os modelos de docencia tradicionais, máis que para innovar.

Unha boa parte dos directivos dos centros docentes non considera prioritaria a integración das TIC e de Internet con finalidades educativas. Pero, mesmo cando esta prioridade é real, os dirixentes dos centros mostran pouca capacidade para liderar este proceso e influír nas prácticas educativas que se realizan nos seus ámbitos de responsabilidade. Este problema dáse tanto nos centros públicos como nos privados.

O profesorado é o elemento clave na incorporación de Internet á educación escolar. O profesor que emprega Internet dunha forma máis frecuente e variada cos seus alumnos ten un bo nivel de competencias na utilización instrumental das TIC, procura recibir formación no uso educativo de Internet, considera que a rede lle resulta útil para os seus obxectivos educativos e adopta un tipo de prácticas pedagóxicas personalizadas que fomentan a participación activa dos alumnos nas decisións sobre o propio proceso de aprendizaxe, o traballo en equipo e a apertura no contorno.

Non atopamos evidencias de que as diferenzas no uso de Internet nos centros docentes inflúan nos resultados escolares dos alumnos, mais si no tocante ao emprego de Internet na casa. Os rapaces e rapazas con mellor rendemento académico acceden máis a Internet cando están fóra do centro que os que obteñen peores resultados, pero, ademais, o seu rendemento académico incide na maneira en que utilizan a rede fóra do centro. Os alumnos que non teñen dificultades académicas utilizan máis Internet para finalidades escolares que o resto cando están na casa. Así mesmo, un maior uso de Internet por parte dos pais e nais comporta un mellor nivel de acceso para os rapaces e rapazas, e un maior emprego de Internet na casa para a realización de traballos escolares.

Neste sentido, o traballo que se fai actualmente desde as escolas e os institutos aínda non lles proporciona aos alumnos as competencias necesarias para sacar un proveito axeitado das redes informáticas e, xa que logo, non contribúe de modo suficiente a compensar as «desigualdades dixitais» entre alumnos, produto das diferenzas xeradas nos contornos sociais e familiares de procedencia.

Vexamos agora os resultados do proxecto de investigación *Universidade e Sociedade Rede. Usos de Internet no Sistema Educativo Superior de Cataluña*, para o que se elaborou unha enquisa destinada ao conxunto do profesorado e alumnado das sete universidades públicas catalás (203 000 alumnos e 16 800 profesores). A práctica totalidade dos alumnos e os profesores universitarios dispoñen de ordenador propio con conexión a Internet de banda larga e están conectados diariamente. O seu uso intensivo por parte da comunidade universitaria pódese constatar. A incorporación de Internet produciu algúns cambios nos hábitos sociais dos usuarios. Tanto o profesorado como o alumnado consideran que favorece o seu proceso de ensino e aprendizaxe, e que, ademais, a incorporación de Internet lles permite unha mellor organización do tempo e un maior grao de individualización do ensino, pero tamén implica máis tempo de dedicación. Ambos os dous grupos opinan que a universidade tería que fomentar o uso das TIC no proceso de ensino e aprendizaxe. Os profesores poñen de manifesto a escasa estratexia institucional no emprego de Internet como ferramenta docente.

No tocante ao proxecto *e-Governance e Atención Cidadá*, ten como obxectivo básico a análise das transformacións internas e externas que acontecen cando se incorporan as innovacións tecnolóxicas nos procesos de atención ao público por parte dunha administración pública como a Generalitat de Catalunya.

O proxecto de investigación desenvolveuse sobre dous eixes principais. Por unha banda, tratábase de identificar os elementos tecnolóxicos, organizativos e culturais que resultan claves neste proceso de transformación no contexto das canles de relación co cidadán –principalmente a web, o teléfono e a atención presencial. Analizouse en profundidade en que condicións actúan como axentes desencadeantes ou retardantes e determináronse o alcance e a dirección dos cambios. Por outra, examináronse as particularidades do *e-governance* na Administración catalá en relación co contexto internacional. Neste ámbito, fíxose un estudo comparativo con iniciativas punteiras nalgunhas rexións que teñen ámbitos administrativos similares a Cataluña, como Emilia Romana, Escocia e Quebec.

As conclusións xerais que se poden extraer do estudo apuntan a que se comeza a detectar certa transformación, aínda que se produce con máis lentitude do esperado. No soporte web, por exemplo, a Administración catalá realizou unha tarefa importante de indexación, taxonomía e ordenamento da información. Pero continúa habendo elementos da cultura e da estrutura organizativa que dificultan os fluxos de información transversais, un fenómeno presente noutras administracións públicas no contexto internacional. Por exemplo, a subsistencia abafante de estruturas de decisión e supervisión fortemente xerarquizadas, que condicionan os fluxos de información, que, asemade, están soporados por sistemas técnicos que foron deseñados fundamentalmente no pasado para favorecer estas estruturas verticais de control e toma de decisións ou simplemente para automatizar procesos. Ou ben a subsistencia dun contorno normativo e xurídico que tamén dificulta un novo deseño de procesos e procedementos nun contexto dominado cada vez máis por transaccións e comunicacións dixitais. Os efectos da excesiva compartimentalización organizativa e da grande autonomía das unidades administrativas seguen a ser, tamén, atrancos importantes –tería que ser un exemplo e non o é. Non lidera.

Refórzase igualmente o rol do cidadán como cliente da administración ou consumidor de servizos públicos e non tanto como suxeito político en procesos de participación. A tecnoloxía utilízase, neste sentido, máis para mellorar a xestión que para afondar na democracia ou mellorar os procesos políticos. O cidadán convértese en corresponsable dos seus propios servizos e a Administración intenta proporcionarlle as ferramentas e informacións necesarias para

esta nova tarefa, onde, ademais, debe relacionarse cada vez de forma máis individual co Estado.

O cuarto proxecto do que falarei é o da *Comunicación como factor de cambio na Sociedade da Información: Internet no contexto audiovisual de Cataluña*. Os usos e consumos dos medios de comunicación están a evolucionar en Cataluña e parte destes cambios son atribuídos á penetración e implantación das tecnoloxías da información e comunicación (TIC), sobre todo de Internet. A alerta saltou no ano 2002, cando o informe *Cataluña Sociedade Rede* revelou que o 16,6% dos que navegaban por Internet miraban menos a televisión e, destes, o 61,7% tiñan menos de trinta anos. Cinco anos máis tarde, co 54% da poboación catalá que utiliza Internet, a investigación *PIC. Comunicación* analizou os procesos de modificación das prácticas de comunicación en Cataluña e identificou as tendencias máis significativas.

O punto de partida foi a definición dunha dinámica de transición, na que as prácticas de información e comunicación tradicionais coexisten cunha activa renovación de usos e estratexias, caracterizada por unha tendencia a unha xestión autónoma e personalizada das prácticas de comunicación. Nestesentido, centrouse gran parte da atención no comportamento dos mozos, despois de que a penetración de Internet entre nenos, adolescentes e mozos chegara en Cataluña case a niveis de saturación: o 83% dos rapaces e rapazas entre dezo e catorce anos utilizan Internet e tamén o fan o 88% dos que teñen entre dezaseis e vinte e cinco anos.

A investigación realizouse coa xeración dun extenso grupo de traballo *focus group* autoseleccionado, formado, na súa meirande parte, por usuarios experimentados e intensivos de Internet en Cataluña. A interpretación dos resultados artellouse arredor das tendencias das prácticas de información e comunicación e tivéronse en conta as características sociodemográficas dos entrevistados e a súa experiencia.

A investigación *PIC. Comunicación* confirmou o desenvolvemento gradual de novas canles e maneiras de informar, comunicar e entreterse, que permiten a participación activa, rápida e eficaz a nivel persoal na xestión dunha crecente cantidade e diversidade de contidos. Todo mediante o uso de aplicacións que incrementan as posibilidades de xerar, modificar, distribuír, compartir, intercambiar e consumir todo tipo de arquivos, de texto, imaxe e son. O 33% dos

entrevistados colgan fotografías e vídeos en Internet, o 25% participan en blogs e o 18% xestionan o seu propio blog.

Constátase así que a iniciación no uso das TIC por parte dos adultos –aqueles de máis de trinta anos– faise pola vía práctica, laboral e profesional. Posteriormente, a integración gradual ás TIC realízase no contorno doméstico e familiar, e o resultado deste proceso é a xeración dun contorno tecnolóxico no que os máis novos –os menores de trinta e un anos e, sobre todo, os de menos de dezaioito– desenvolven as súas vidas.

Referireime agora á *Modernización Tecnolóxica. Cambio Organizativo e Servizo aos Usuarios no Sistema de Saúde de Cataluña*. En síntese, as conclusións son as seguintes:

- A apertura dos profesionais por gremios ao uso de Internet, aínda que coa limitación de non interaccionar directamente cos doentes.
- O papel central das TIC na reorganización eficiente do sistema sanitario.
- A necesidade de introducir conxuntamente o uso da tecnoloxía, a organización na rede das institucións sanitarias e a formación e desenvolvemento de recursos humanos axeitados.
- A adecuación dos modelos de financiamento e de xestión da sanidade ao novo contorno tecnolóxico.
- O avance substancial que se está a producir na práctica clínica e na telemedicina, en particular mediante o telediagnóstico a través da imaxe.
- A dificultade de cambiar o sistema tecnolóxico sen modificar en profundidade os modelos de xestión organizativa e de relación laboral.
- A non integración dos doentes nos sistemas de comunicación electrónica, malia que eles si consultan.
- O crecente interese dos doentes polos usos da saúde en Internet.
- A escasa interactividade das web sanitarias.
- O papel cada vez máis importante das asociacións de doentes na información e a autoxestión da saúde.
- A complexa relación entre as prácticas privada e pública nun sistema mixto como é o catalán.
- O éxito de proxectos de innovación tecnolóxica, como o da tarxeta farmacéutica, e a información na rede dos grandes hospitais, xunto coa difícil

implantación do proxecto de historia clínica compartida, que representaría unha auténtica revolución na xestión da saúde.

- A actitude polo xeral positiva de profesionais e doentes verbo dos usos de Internet e as redes informáticas no sistema de saúde.

Neste punto, vexamos como se produciu *A Transición á Sociedade Rede*, que constitúe o penúltimo proxecto do que falarei hoxe.

O uso de Internet difundíuse rapidamente en Cataluña na última década, mentres que se foi reducindo a fractura dixital. A principal diferenza na frecuencia do uso ten que ver coa idade. Así, a partir dos cincuenta e cinco anos, a proporción dos usuarios sitúase no 9%, mentres que chega ao 81% entre os menores de trinta anos. Tamén cómpre destacar que hai máis abono de teléfono móbil que persoas en Cataluña.

Os resultados revelan que Cataluña é unha sociedade da información desinformada. Case o 61,7% dos adultos non remataron os estudos secundarios e, xa que logo, moitos deles non teñen claro que facer con Internet. Hai un 39% da poboación que non utiliza Internet porque non lle ve a utilidade. Este grupo constitúeno fundamentalmente persoas de máis de cincuenta anos. Este feito mostra claramente unha fractura xeracional na adaptación á sociedade da información. Este é un problema social cada vez máis importante porque a poboación máis nova, incluídos os inmigrados, vive nun universo tecnolóxico diferente que o dos maiores, e estes exercen aínda unha forte influencia na política e na xestión da sociedade.

O estudo tamén chega a conclusións concordantes cos resultados da investigación internacional no tocante a factores como a sociabilidade ou o illamento. Os usuarios de Internet son máis sociables, máis activos, teñen relacións de amizade e familiares de alta intensidade e participan tamén máis na sociedade. Internet aumenta a sociabilidade e non fomenta o illamento. As relacións presenciais e virtuais refórzanse reciprocamente. O estudo analiza a construción da identidade e sitúa o papel de Internet neste proceso. A principal fonte de identificación das persoas é a familia, cun 56%, seguida de «un mesmo», cun 8,7%. A lingua, nación, territorio ou relixión teñen un lugar máis subordinado na conciencia de identidade na poboación en xeral. Os máis novos, malia seren quen de falar e escribir en catalán na súa inmensa maioría, utilizan máis o castelán na

súa relación coa familia e os amigos. Pero, asemade, o sentimento de pertenza a Cataluña está presente no 37,5% da poboación, mentres que o de ser español é só do 19,7%; o 36,2% considéranse tanto cataláns como españois. Xa que logo, parece que se diluíu, en certa maneira, a identidade de resistencia catalá, como consecuencia da relativa normalización da expresión cultural propia do país. É dicir, non é preciso autoafirmarse para saber que un é catalán. Pero hai un grupo minoritario, aínda que moi activo, case o 20% da poboación, que se define cun forte compoñente nacionalista catalán. É un grupo de xente nova, profesional, educada e que son os usuarios máis activos de Internet. O uso de Internet está asociado a un proxecto de construción identitaria catalá que vai na procura dunha nova modernidade do país como cultura autónoma.

Os nosos datos reflicten que Internet activa os proxectos de autonomía das persoas: autonomía persoal, profesional, na xestión do seu corpo, comunicativa, emprendedora e autonomía sociopolítica. O estudo demostra que canto máis autónoma e capaz de emprender un proxecto é unha persoa, máis utiliza Internet, e que canto máis emprega Internet, máis desenvolve a súa autonomía, sendo esta unha plataforma de expresión de iniciativa e de liberdade. Outra conclusión interesante é que a sociedade catalá non cre nos políticos e na política, aínda que mostra un profundo interese polos asuntos do mundo e quere intervir neles mediante a súa autoorganización como sociedade civil e as súas propias mobilizacións. Así, Internet revélase como un instrumento importante desta autonomía sociopolítica.

Para finalizar, vexamos cales son as conclusións do proxecto referido á *Era da información en Cataluña: investigando unha sociedade emerxente*. Xa ninguén dubida de que o noso mundo entrou, co cambio de milenio, nun novo modo de organización social vinculado a unha revolución tecnolóxica que ten o seu epicentro nas tecnoloxías da información e a comunicación (TIC). A globalización da economía, a cultura virtual, o desenvolvemento de redes horizontais de comunicación interactiva ou a constitución gradual da sociedade rede como nova estrutura social do noso tempo son expresións desta transformación de alcance histórico.

Non é a tecnoloxía a razón fundamental do cambio en curso, pero sen as tecnoloxías da comunicación, a informática e a dixitalización da información non existiría a sociedade onde vivimos. Sociedade rede e novas tecnoloxías da infor-

mación e a comunicación son dúas vertentes da mesma forma social característica desta nosa época, que se coñece xeralmente como a era da información.

Como en todo proceso de cambio estrutural, a nova sociedade nace da antiga. Xa que logo, as formas de organización e de vida procedentes da era industrial, e mesmo das sociedades agrarias, mestúranse cos procesos resultantes da transformación en curso.

Agora ben, na medida en que o novo nace do vello e tendo en conta a diversidade cultural, histórica e institucional da experiencia humana, a sociedade emerxente adopta formas e procesos específicos, segundo a matriz social de onde procede. Que quero dicir con isto? A difusión da sociedade rede na China, India, Xapón, América Latina, España ou Estados Unidos presenta ritmos e modalidades específicos, en función do contexto en que se produce a transición estrutural. Así e todo, hai un núcleo común a todos eses procesos de transición. De non ser así, sería absurdo manter a idea dun novo modelo de organización social como resultante do proceso de cambio estrutural.

Ese núcleo común foi investigado en diferentes contextos e consta, esencialmente, de catro elementos principais—eu tamén xogo co catro, o número da morte—: a revolución nas tecnoloxías da información e comunicación, así mesmo relacionada coa revolución no eido da enxeñaría xenética; o modelo de organización na rede como forma predominante da actividade humana en todos os ámbitos; o papel decisivo da xeración do coñecemento e o procesamento da información como fontes de poder, riqueza e significación cultural; e a interdependencia global das sociedades, en particular mediante a integración en redes globais de comunicación das actividades estratexicamente dominantes en cada sociedade. Así pois, a sociedade rede é unha forma social planetaria pero con manifestacións específicas en cada unha das sociedades nas que vive a xente a partir de historias e culturas diversas.

Cataluña é unha destas sociedades. E nela centrouse a nosa análise, tratando de determinar o que é xenérico e o propio no seu proceso de transformación estrutural. De aí o esforzo da nosa investigación, que, como xa tratei de explicar, intenta explorar a transformación da sociedade, a economía, as organizacións, as institucións, a educación, a comunicación en Cataluña mediante a análise dos procesos sociais relacionados coa difusión e o uso de Internet. E é que Internet, que converxe rapidamente coa comunicación móbil, vén sendo ao

desenvolvemento da sociedade rede o que foi o motor eléctrico para a expansión da sociedade industrial. Xa que logo, constitúe un punto de entrada fecundo para a observación do conxunto de cambios organizativos, sociais e culturais dos que é un vector fundamental.

Internet non é un mundo á parte, senón o espazo de comunicación e interacción da nosa sociedade. Queirámolo ou non, estase a converter nunha dimensión fundamental das nosas vidas.

En fin, a sociedade rede en Cataluña desenvólvese mediante a interacción entre a historia, a cultura, a evolución da estrutura socio-económica e, especialmente, dos proxectos dos cidadáns. O dinamismo desta nova sociedade podería aglutinar Cataluña arredor dun proxecto colectivo feito de potentes proxectos persoais –que certamente reforza a idea de crear cultura e imaxinar país–. A análise do comportamento dos máis novos, afeitos a crear, compartir e colaborar na rede, confirmanolo. Eles aprenderon que «nós» somos máis intelixentes que «eu».